

Egyenlőtlenség és gazdasági növekedés*

Tóth Tamás – Benkő Dávid

Joseph E. Stiglitz:

The Price of Inequality. How Today's Divided Society Endangers Our Future

W. W. Norton & Company, 2012, p. 449

ISBN: 0393345068

Empirikus tanulmányok szerint az elmúlt évtizedekben a fejlett nemzetgazdaságokban a növekvő nemzeti össztermék ellenére fokozódott a jövedelmi egyenlőtlenség (Atkinson 2008; Cingano 2014), ugyanis a gazdasági növekedésből az egyes társadalmi csoportok nem azonos mértékben részesültek, a jövedelmek állami újraelosztása pedig csak mérsékelni tudta a folyamatot. A 2008-as globális pénz- és tőkepiaci, majd gazdasági válság átmenetileg csökkentette a társadalomban fennálló jövedelmi egyenlőtlenséget (OECD 2016) azáltal, hogy a legfelső – jelentős részben értékpapírokat tulajdonló – réteg eszközeinek értéke hirtelen lecsökkent. 2010-től azonban – részben a globális válság tartósan negatív gazdasági és társadalmi hatásai miatt – újra elindult a divergencia, így például az Egyesült Államokban 90 éve nem látott szintre emelkedett a jövedelmi egyenlőtlenség.

Stiglitz 2012-ben megjelent könyve, a „The Price of Inequality” középpontjában az USA egyenlőtlenségi folyamatai állnak, a megállapításokat azonban Stiglitz a fejlett országokra is kiterjeszti. A közönségsikert elérő olvasmányról Thomas B. Edsall (2014), a Columbia University adjunktusa a New York Times-ban megjelent kritikájában a következőt írja: „A legátfogóbb ellenérvelés mind a demokrata neoliberalizmus, mind a republikánus laissez-faire elméleteivel szemben”. Edsall szerint a könyv egyik kulcsmegállapítása, hogy a politika a piacot olyan irányba formálja, amely a leggazdagabbaknak kedvez a kevésbé jómódú többség kárára. Stiglitz könyvének jellegzetessége, hogy a közgazdasági jelenségeket gyakorlati példákkal szemlélteti, következtetéseit pedig elsősorban nem matematikai összefüggésekkel, hanem empirikus megfigyelésekkel támasztja alá.

Stiglitz művének bevezetőjében megállapítja, hogy az Egyesült Államokban az elmúlt 3–4 évtizedben a jövedelmi egyenlőtlenség jelentősen emelkedett. Az elmúlt

* Jelen cikk a szerző nézeteit tartalmazza, és nem feltétlenül tükrözi a Magyar Nemzeti Bank hivatalos álláspontját.

Tóth Tamás a Magyar Nemzeti Bank vezető közgazdasági elemzője. E-mail: tothtamás1@mn.b.hu
Benkő Dávid a Magyar Nemzeti Bank elemzője. E-mail: benkod@mn.b.hu

40 évben az alsó 90 százalék jövedelme reálértéken mindössze 15 százalékkal nőtt, míg a felső 1 százaléké 150 százalékkal. A bérek növekedése az alsó 9 jövedelmi decilisbe tartozók esetében nem követte a termelékenység növekedését, így a GDP növekedésének gazdasági eredményei nem szivárogtak le a középső és alsó jövedelmi rétegekhez. Ennek következtében 1980 óta a legjobban kereső 0,1 százalék jövedelemaránya a teljes jövedelemből 1 százalékról 5 százalékra emelkedett, a medián jövedelem viszont a 2008-as válságot követően a 90-es évek szintjére esett vissza.

A szerző szerint a szabályozási hiányosságok miatt megemelkedő egyenlőtlenségnek szerepe volt a 2008-as pénzügyi és gazdasági válság kialakulásában és elterjedésében egyaránt. A szerző kiemeli a járadékvadászatot, azaz a mesterségesen, a kereslet-kínálati viszonyoktól függetlenül, például állami intézkedéssel létrejövő járadékért (nyereségért) folytatott verseny szerepét. Mindez társadalmi szempontból az erőforrások elpazarlásához vezet. A járadékvadászat ugyanis erős befolyással van a gazdaságpolitikára, és akadályozza a gazdaság és a társadalom egésze szempontjából kívánatos, ám a gazdasági elit számára vagyoni és jövedelmi veszteségekkel járó szigorúbb pénzügyi szabályozást, illetve a hatékony válságkezelést. Stiglitz a járadékvadászat európai következményeként említi a 2012-es LIBOR-botrányt, valamint az euroválság nem megfelelő, megszorításokra épített, prociklikus kezelését. A szerző szerint az állami kiadások jelentős csökkentésével járó válságkezelés nagyobb munkanélküliséget okozott, ami tovább növelte az egyenlőtlenségeket, valamint csökkentette az aggregált keresletet, ezzel elmélyítve a recessziót.

A könyv kiemeli, hogy a magas egyenlőtlenségnek a gazdasági hatékonyság és a termelékenység láthatja kárát. A Nobel-díjas közgazdász viselkedési közgazdaságtani esettanulmányok elemzése során arra a megállapításra jut, hogy az esélyegyenlőség és a szubjektív méltányosság megléte (tehát, hogy a munkavállaló méltányosnak tartja a munkájáért kapott kompenzációt), valamint a szubjektív jólét növekedése magasabb termelékenységhez és növekedéshez vezet. Stiglitz szerint az Egyesült Államokban az ipari forradalom idején bekövetkező jelentős termelékenység-növekedés azzal arányos jövedelem-növekmény formájában megjelent a lakosság döntő többségénél. Ez egyfelől fenntartotta a magas színvonalú munkavégzés motivációját, másrészt fogyasztásra fordítva keresleti oldalról is a növekedés legfőbb motorjává vált. Ezzel ellentétben a napjainkban tapasztalható egyenlőtlen jövedelemelosztás során a szubjektív méltányosság kiesik a mediánjövedelműek ösztönzőiből, ami a munka hatékonyságának csökkenésével, illetve ennek növekedésre gyakorolt negatív hatásával párosul.

Stiglitz további csatornákat is azonosít, amelyen keresztül a nagymértékű társadalmi egyenlőtlenség károsíthatja a gazdaságot és visszafoghatja a gazdasági növekedést. Az elit járadékvadász magatartása befolyásolja és torzíja a szabályozási környezetet, valamint a jogrendszert, illetve kevésbé hatékony irányba tereli a fiskális politikát. Stiglitz megállapítja, hogy a huszadik század első felében a társadalmi mobilitás és

az esélyegyenlőség pillérekre épülő „amerikai álom” egyre kevesebbek számára jelent valódi reményt és lehetőséget, mivel a növekedés előnyeiből elsősorban a magasabb jövedelmű rétegek részesülnek.

Stiglitz jövedelmi egyenlőtlenséggel kapcsolatos megállapításai a szakirodalom azon részéhez illeszkednek, amely szerint az egyenlőtlenség mértéke és a gazdasági növekedés között fordított irányú kapcsolat azonosítható. A negatív korrelációt emeli ki többek között *Herzer – Vollmer (2010)* is, megállapítva, hogy az egyenlőtlenség hosszú távon fejlettségi szinttől függetlenül negatívan hat a növekedésre. *Bagchi – Svejnar (2015)* kutatása szerint a jövedelmi egyenlőtlenség negatív hatása a növekedésre abban az esetben jelentősebb, ha az állami jövedelmek újraelosztását a politikai kapcsolatok határozzák meg.

A vizsgált szakirodalom a társadalmi egyenlőtlenség reálgazdasági növekedésre gyakorolt legfőbb csatornáiként a következőket említi: (1) szociális mobilitás; (2) társadalmi kohézió és közbizalom; (3) politikai mező; (4) technológiai fejlődés; (5) termelékenység és hatékonyság.

(1) *Szociális mobilitás* csatorna: A humántőke-akkumulációs elmélet szerint a jövedelmi egyenlőtlenség társadalmi dimenziókba fordul át, ami az oktatáson keresztül gyakorol hatást a növekedésre (*Galor – Moav 2003*). Növekvő egyenlőtlenség mellett az alacsony jövedelmű háztartások oktatási befektetései jelentősen csökkennek. A szociális mobilitás ebből következő csökkenése és a tehetség-allokáció korlátozódása – a technológiai fejlődéshez szükséges képzett munkaerő kínálatának csökkenésén keresztül – hosszabb távon negatív hatást gyakorol a gazdasági növekedésre. *Wilkinson – Pickett (2009)* empirikus úton is igazolta, hogy az egyenlőtlenség magas szintje a társadalmi mobilitás alacsony fokával jár.

(2) *Társadalmi kohézió és közbizalom* csatorna: Az egyenlőtlenség fokozódásával csökken a közbizalom a döntéshozók iránt, aminek eredményeképpen szélsőséges esetekben mélyebb társadalmi feszültségek, romló belbiztonság és növekvő bűnözés, valamint politikai destabilizáció is korlátozhatja a növekedést (*Kumor et al. 2007*). Az endogén fiskális politikai elmélet szerint a magasabb egyenlőtlenség hatására a szavazók jelentős része elutasítja az erősebb állami befolyást, ugyanis az egyenlőtlenség jelenségét az újraelosztás negatív következményeként értelmezik. *Wilkinson – Pickett (2009)* empirikus úton igazolja az elméletet, miszerint az alacsony jövedelmi egyenlőtlenségekkel rendelkező társadalmakban jellemzően a politikai és intézményi rendszerrel szembeni közbizalom is magasabb szinten áll.

(3) *Politikai mező* csatorna: A mediánszavazó modell elmélet (*Ferreira 1999*) szerint a magasabb fokú egyenlőtlenség esetén a jövedelmi medián az átlagjövedelem alatt helyezkedik el. Ez esetben a mediánszavazó magasabb adókulcsokban és újraelosztásban lesz érdekelt. Mindez gazdasági torzító és ellenőztönző hatásokkal járhat,

a folyamat pedig visszafoghatja a gazdasági növekedést. A mediánszavazó modell részben ellentétes megállapításokat tesz az endogén fiskális politikai elmélettel szemben. Összefoglalva a mediánszavazó modellben a szavazók még bíznak az állami intézményrendszerben (és annak egyenlőtlenséget csökkentő politikájában), az endogén fiskális politikai elméletben viszont a közbizalom hiánya azonosítható.

(4) *Technológiai fejlődés* csatorna: A kereslet-minimum elmélet szerint a fejlett technológiák széleskörű elterjedésének feltétele a megfelelő keresleti szint (keresletminimum) biztosítása (OECD 2015). A modellben az elégséges vásárlóerőt a munkajövedelem biztosítja, amelyre az egyenlőtlenség magas szintje – a korábban említett szubjektív méltányosság hiánya miatt – negatívan hat. A magas jövedelműek fogyasztási határhajlandósága számottevően kisebb az alacsonyabb jövedelműeknél, így, amennyiben a többletjövedelem az előbbieknél csapódik le, az csak kismértékben növeli a fogyasztást.

(5) *Termelékenység és hatékonyság* csatorna: A hatékony bér elmélet modellje a munkabér és motiváció közötti összefüggéseket vizsgálja (Raff – Summers 1986). A jobban fizetett munkaerő hatékonyabban dolgozik, az alacsony munkabér miatti egzisztenciális bizonytalanságok viszont mentálisan és fizikailag egyaránt túlzott mértékben terhelik a munkavállalókat, így veszélyeztetik a munkaerő-hatékonyságot. Az elmélet szerint a tartósan alacsony munkabérrel foglalkoztatottak idővel szociális és egészségügyi problémákkal szembesülnek, ami tovább korlátozza társadalmi mobilitásukat, így belekerülnek a szociális mobilitás csatorna negatív spiráljába.

Stiglitz művében a felsorolt csatornák mindegyike megjelenik, kiemelt jelentőséget azonban a (1) szociális mobilitás, illetve a (5) termelékenység és hatékonyság csatornáknak tulajdonít. A növekedés támogatása előbbi dimenzióban a társadalmi mobilitás elősegítésén keresztül valósul meg, míg utóbbiban – Stiglitz nézetei szerint – az esélyegyenlőség, valamint a szubjektív méltányosság meglétén keresztül a szubjektív jólét növekedése magasabb termelékenységhez és növekedéshez vezet. Stiglitz egyik összegző tézise szerint az állami újraelosztás modellje napjainkban nem támogatja a termelékenységgel arányosan emelkedő munkajövedelmet és a társadalmi mobilitást, mindez pedig a jövedelmi egyenlőtlenség folyamatos növekedésén keresztül korlátozza a gazdasági növekedést az Egyesült Államokban.

Meg kell azonban említeni, hogy a fenti gondolatmenettel ellentétben több szerző érvel amellett, hogy az egyenlőtlenség ösztönző hatással van a növekedésre (OECD 2015). A pozitív kapcsolat jellemző csatornái: (1) az egyenlőtlenség növekedésének lehetősége erős ösztönzőt jelent a keményebb munkára, a befektetésekre és a magasabb hozam reményében tett kockázatvállalásra. (Mirrlees 1971; Lazear – Rosen 1981). (2) Amennyiben a magasán képzettek termelékenységi előnye jelentős, a jelentkező magas bérkülönbségek több embert ösztönözhetnek az oktatásban való részvételre (OECD 2015). (3) A magas egyenlőtlenség növelheti az aggregált

megtakarítások mértékét, ezzel pedig a növekedést támogató tőkeakkumulációt (Kaldor 1955; Bourguignon 1981).

Végül, több tanulmány és elmélet szerint az egyenlőtlenség és növekedés közötti hatás nem egyirányú, azaz a növekedés is hatással van az egyenlőtlenségre. Az egyenlőtlenség és a növekedés ezirányú kapcsolatát vizsgáló diskurzus alapirodalmá Simon Kuznets (1955) nevéhez kötődik. Kuznets fejlődési elmélete szerint az iparosodás első szakaszában az országokon belül egyenlőtlenül oszlik el a növekedésből fakadó haszon, mivel a technológiai előny egy szűkebb körben összpontosul. Az idő előrehaladtával azonban a termelékenység javulása következtében növekvő gazdaság foglalkoztatásra és bérekre gyakorolt hatása leszivárog az alsóbb jövedelmi kategóriákba is, csökkentve az egyenlőtlenséget. Ezt az elméletet egészítette ki Piketty – Saez (2003) egy harmadik lépcsővel, melyben a globalizáció és a vezető gazdaságok pénzügyi integrációja ismét egyenlőtlenség-növekedéshez vezet az egy főre jutó GDP növekedése mellett. Pini (2014) elemzése az egyenlőtlenség és a GDP szintjének összefüggéseit vizsgálva megállapítja, hogy az 1980-as években a magasabb egy főre jutó GDP-hez alacsonyabb egyenlőtlenség társult, vagyis a gazdagabb országokban kisebb volt az egyes társadalmi csoportok közötti jövedelmi eltérés. A 2000-es évekre azonban a két változó közötti korreláció erőssége jelentős mértékben csökkent, miután több fejlett országban újra megindult az egyenlőtlenség növekedése.

A két mutató egymásra gyakorolt hatásának irányát és előjelét vizsgáló diskurzus során természetesen jelent meg az igény az *egyenlőtlenség optimális szintjének* meghatározására. Ennek az elméleti kereteit teremti meg az úgynevezett „fordított U hipotézis”, mely szerint a túl alacsony egyenlőtlenség a túl magashoz hasonló mértékben korlátozhatja a gazdasági növekedést, így az optimális egyenlőtlenségi szintet a fordított-U legfelső pontja adja (Persson – Tabellini 1994; Banerjee – Duflo 2003; Barro 2008; Freeman 2012; Hasanov – Izraeli 2012). Hasanov – Izraeli szerint ugyanakkor hosszabb távon az egyenlőtlenség alacsonyabb szintje a kedvezőbb, mivel elősegítheti a társadalmi kohézió, a mobilitás és a humántőke minőségi paramétereinek javulását. A „fordított U hipotézis” és az elmülethez kapcsolódó modellek a jövedelmi egyenlőtlenség hatását vizsgálják a növekedésre, míg a Kuznets-görbe követői – fordított ok-okozati viszonyban – az egyes növekedési szakaszokban tapasztalt egyenlőtlenségi szintet azonosítják egyfajta fejlődéstörténeti megközelítésben. További lényeges eltérés, hogy míg a fordított U hipotézis célja a növekedést maximalizáló egyenlőtlenségi szint megadása, addig a Kuznets-görbe nem foglal egyértelműen állást az optimális szintet illetően.

Összefoglalva megállapítható, hogy a releváns szakirodalomban az egyenlőtlenség és a növekedés kapcsolatának vizsgálata során nem született konszenzus a közgazdászok között. Egyes elméletek a két jelenség közötti fordított irányú kapcsolat mellett érvelnek, mások az egyenlőtlenség magas szintje melletti növekedésben hisznek, többek szerint pedig azonosítható az optimális egyenlőtlenségi szint, amely mellett

a maximális növekedés elérhető (Berg – Ostry 2011). Stiglitz „*The Price of Inequality*” című művében egyértelműen a negatív kapcsolat mellett érvel, szerinte az elmúlt évtizedekben az Egyesült Államokban tapasztalható jövedelmi egyenlőtlenség korlátozta a reálgazdaság növekedési ütemét. A szerző szerint a jövedelmi egyenlőtlenség a társadalmi mobilitás korlátozásán, illetve a munkatermelékenység visszafogásán keresztül hat a növekedésre. Stiglitz szerint az állami újraelosztás szintje az Egyesült Államokban túl alacsony, hatékonysága nem megfelelő, mindez pedig a jövedelmi egyenlőtlenség folyamatos növekedésén keresztül visszafogja a gazdasági növekedést. Javaslatként többek között az újraelosztás szintjének emelése mellett az elit járadékvadászatának visszaszorítását, illetve a szubjektív méltányosság erősítését (tehát a munkáért kapott kompenzáció reálértékének növelése mellett a jövedelmi különbségek mérséklését) fogalmazza meg.

Felhasznált irodalom

- Atkinson, A.B. (2008): *The Changing Distribution of Earnings in OECD Countries*. Oxford Scholarship Online. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199532438.001.0001>
- Bagchi, S. – Svejnar, J. (2015): *Does wealth inequality matter for growth? The effect of billionaire wealth, income distribution, and poverty*. *Journal of Comparative Economics*, 43(3): 505–530. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2015.04.002>
- Barro, R.J. (2008): *Inequality and Growth Revisited*. Asian Development Bank, Working Paper Series on Economic Integration No. 11.
- Banerjee, A.V. – Duflo, E. (2003): *Inequality and Growth: What Can the Data Say?* *Journal of Economic Growth*, 8(3): 267–299. <https://doi.org/10.1023/A:1026205114860>
- Berg, A.G. – Ostry, J.D. (2011): *Inequality and Unsustainable Growth: Two Sides of the Same Coin?* IMF, Research Department, Staff Discussion Note, SDN/11/08.
- Bourguignon, F. (1981): *Pareto Superiority of Unequalitarian Equilibria in Stiglitz', Model of Wealth Distribution with Convex Saving Function*, *Econometrica*, 49(6): 1469–1475. <https://doi.org/10.2307/1911412>
- Cingano, F. (2014): *Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 163, OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/5jxjncwxv6j-en>
- Edsall, T.B. (2014): *Just Right Inequality*. <https://www.nytimes.com/2014/03/05/opinion/edsall-just-right-inequality.html>. Letöltés ideje: 2017. december 10.
- Ferreira, F.H.G. (1999): *Inequality and Economic Performance*, World Bank. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.458.7810&rep=rep1&type=pdf>. Letöltés ideje: 2017. december 10.

- Freeman, R.B. (2012): *Optimal inequality for economic growth, stability, and shared prosperity: the economics behind the Wall Street Occupiers Protest?* https://insights.unimelb.edu.au/vol11/01_Freeman.html. Letöltés ideje: 2017. december 10.
- Galor, O. – Moav, O. (2003): *From Physical to Human Capital Accumulation: Inequality and the Process of Development*. *Review of Economic Studies* 71(4): 1001–1026. <https://doi.org/10.1111/0034-6527.00312>
- Hasanov, F. – Izraeli, O. (2012): *How Much Inequality Is Necessary for Growth?* <https://hbr.org/2012/01/how-much-inequality-is-necessary-for-growth>. Letöltés ideje: 2017. december 10.
- Herzer, D. – Vollmer, S. (2010): *Inequality and growth: evidence from panel cointegration*. <http://faculty.smu.edu/millimet/classes/eco6375/papers/herzer%20vollmer%202012.pdf>. Letöltés ideje: 2017. december 10
- Kaldor, N. (1955): *Alternative theories of distribution*. *The Review of Economic Studies*, 23(2): 83–100. <https://doi.org/10.2307/2296292>
- Kumor, P. – Pawlak, W. – Sztudynger, J.J. (2007): *Growth and inequality: differences in optimal income inequality between Sweden, the United States and Poland*. http://www.katek.uni.lodz.pl/sites/default/files/info_files/kumor_pawlak_sztud_warszawa.pdf. Letöltés ideje: 2017. december 10.
- Kuznets, S. (1955): *Economic Growth and Income Inequality*. *The American Economic Review*, 45(1): 1–28.
- Lazear, E.P. – Rosen, S. (1981): *Rank-Order Tournaments as Optimum Labor Contracts*. *Journal of Political Economy*, 89(5): 841–864. <https://doi.org/10.1086/261010>
- Mirrlees, J. A. (1971): *An Exploration in the Theory of Optimum Income Taxation*. *The Review of Economic Studies*, 38(2): 175–208. <https://doi.org/10.2307/2296779>
- OECD (2015): *In It Together: Why Less Inequality Benefits All*. OECD Publishing, Paris.
- OECD (2016): *Income inequality remains high in face of weak recovery*. OECD Centre for Opportunity and Equality. <http://www.oecd.org/social/OECD2016-Income-Inequality-Update.pdf>. Letöltés ideje: 2017. december 12.
- Persson, T. – Tabellini, G. (1994): *Is Inequality Harmful for Growth? Theory and Evidence*. *American Economic Review*, 84(3): 600–621.
- Piketty, T. – Saez, E. (2003): *Income Inequality in the United States, 1913–1998*. *Quarterly Journal of Economics*, 118(1): 1–39. <https://doi.org/10.1162/00335530360535135>

Piketty, T. – Saez, E. (2013): *Why the 1% should pay tax at 80%*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/24/1percent-pay-tax-rate-80percent>. Letöltés ideje: 2017. december 10.

Pini, D. (2014): *The Kuznets Curve and Inequality: A Comparative Study of 27 OECD Countries Across 30 years of Neo-Liberal Economic Policies*. <http://econ.jhu.edu/wp-content/uploads/sites/27/2016/02/Pini-The-Kuznets-Curve-and-Inequality.pdf>. Letöltés ideje: 2017. december 10.

Raff, D.M.G. – Summers, L.H. (1986): *Did Henry Ford Pay Efficiency Wages?* *Journal of Labor Economics*, 5(4), Part 2: S57–S86.

Stiglitz, J. (2012): *The Price of Inequality*. W.W. Norton & Company.

Wilkinson, R. – Pickett, K. (2009): *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. Allen Lane.